

Enterrament a Ornans de Gustave Courbet

CATALOGACIÓ

Enterrament a Ornans és una pintura de Gustave Courbet, registrada en el Salon del 1850 amb un títol més explícit: *Quadre de figures humanes, històric, d'un enterrament a Ornans*.

Es tracta d'un oli sobre tela de grans dimensions: 314 cm x 663 cm. Actualment està exposada al *Museu del Louvre* de París.

És una de les obres més representatives de l'estil **realista**, precisament perquè descriu amb força verisme una cerimònia fúnebre.

El seu autor és Gustave Courbet que va néixer a Ornans (França) en el 1819. Està considerat el millor pintor realista del seu temps. La seva obra i la seva personalitat donen lloc a notables controvèrsies, tant artístiques (pel seu rebuig a l'academicisme, tant neoclàssic com romàntic), com polítiques (actiu socialista que el 1871 participà activament en la Comuna, com a director de museus, i va ser tancat a la presó). Morí refugiat a Suïssa en el 1877.

ANÀLISI FORMAL

Descripció: mostra una escena quotidiana, sense personatges destacats i sense acció. Courbet aplega prop de cinquanta personatges del seu poble en el moment del ritual funerari, just abans que es dipositi el fèretre en el forat de la part inferior. Al voltant es congreguen els diferents representants de la comunitat rural amb els vestits de gala, com en un acte social qualsevol.

Els elements plàstics recullen la tradició barroca on tot el quadre resta dibuixat en forma de color i de llum des del principi. Courbet realitza una imprimació de color fosc, per després modelar les figures amb una gradació. Tot el procés, basat en el pas de la foscor a la llum, és invers a l'ull de l'espectador, que primer observa la lluminositat dels blancs i després la profunditat dels negres.

El tractament de l'espai es fa mitjançant una franja horitzontal on hi són representats tots els personatges.

Utilitza els colors terrosos, marrons, ocres, blancs, i detalls de vermell, i també hi predomina el color negre que, de manera constructiva, dóna forma i modela les figures. Un fet que va escandalitzar els contemporanis és que els colors adquireixen unes tonalitats gairebé indefinides, brutes, que volgudament actuen com una metàfora de la mateixa realitat.

Al tractar-se d'un quadre realista hom hi troba una llum natural.

Composició: el quadre presenta una forma oberta amb la intenció d'integrar l'espectador en l'escena. La major part dels personatges semblen caminar a poc a poc cap al forat i generen un cercle amb el suposat punt de vista del pintor –al centre, davant la tomba– i el punt reservat per a l'espectador –a l'esquerra davant de l'escolà, observat pel personatge que porta la creu. Aquesta integració de l'espectador dins de la composició, facilitada per la mida natural de les figures, recorda *Les Menines* de Velázquez i és un dels fets més inquietants de la pintura.

L'estructura presenta forma de fris processional en què els personatges resten adossats els uns als altres amb una distribució voluntàriament simètrica. Les figures resten unides però no estan relacionades. Cada personatge està tancat en el seu món interior, pocs segueixen el sermó del mossèn, ningú no mira la tomba. Els escolanets estan distrets, les dones xerren, fins i tot les dues figures més properes, l'enterramorts i el gos, giren el cap en direcció contrària. Tota aquesta manca d'unitat reforça el sentit ritual i realista d'aquesta escena.

Temps i ritme: aquesta escena ens representa un fet molt concret: l'enterrament d'una persona; per tant, és una obra temporal. La composició i els elements plàstics determinen un ritme reposat.

Textura: l'ús d'una gruixuda capa de pintura permet a Courbet jugar amb les possibilitats expressives de les textures d'una manera desconeguda fins aleshores. La **textura** clarament rugosa i mat facilita una clara sensació matèrica i objectual en el quadre, reforçada per una pinzellada ràpida, impulsiva, violenta, que transmet la vitalitat del seu autor.

Característiques estilístiques: les composicions de grans dimensions eren relativament habituals al segle XIX i normalment eren les que aconseguien els premis en el Salon o exposició oficial dels membres de l'Acadèmia Francesa de Pintura i Escultura. Com que aquestes eren les úniques exposicions públiques a París, l'art acadèmic oficial hi tenia el control absolut. Això explica que al llarg del segle, a partir de Courbet, els artistes progressistes organitzessin una sèrie de salons rivals.

L'enterrament a Ornans va ser enviat, juntament amb dotze obres més, al *Salon* del 1855. Però el comitè de selecció en rebutjà dues, aquesta obra i *El taller de l'artista*. La reacció de Courbet fou virulenta. Es féu construir un pavelló alternatiu amb un rètol que deia *Du Réalisme*, on va exposar trenta-nou obres. Aquest fet dona lloc al naixement del corrent artístic identificat com a realisme. La pintura realista a França vol representar objectivament la realitat, utilitzant els aspectes quotidians de la vida del seu temps. Aquesta exigència de contemporaneïtat marca els temes realistes (molt separats dels temes romàntics). Precedit pel romanticisme, i seguit pel simbolisme i l'impressionisme, el realisme es va desenvolupar a Europa entre 1840-1880.

L'estil de Courbet respon als principis del realisme testimonial o de denúncia. Per aconseguir-ho rebutja tots els esquemes, els prejudicis, els convencionalismes, les tendències de la moda. El seu realisme és un principi més moral que estètic: ni amor, ni imitació, ni intel·lectualització, sinó que solament fa una constatació de la realitat. La realitat de Courbet és complexa i confusa, no hi ha cap necessitat que el pintor estimi els seus motius pictòrics, ni tan sols que els espectadors apreciïn els quadres. Per a ell, el mateix quadre és un fragment de la realitat.

Altres obres destacades de Courbet són: *El taller de l'artista*, *Bonjour Monsieur Courbet*, *Picapedrers*.

El taller de l' artista

Bonjour Monsieur Courbet

Picapedrers

ICONOGRAFIA

Es tracta d'una obra religiosa però tractada de manera secular, ja que reproduïx l'escena d'un enterrament en el poble nadiu del pintor. Aquí hem de remarcar la precisió realista de l'indret i la perfecta identificació de molts personatges, ja que l'artista va adoptar com a model els seus familiars –la seva mare i les seves germanes Juliete, Zoé i Zélie–, amics i diversos habitants del poble - alcalde, notari...

L'escena s'esdevé en el petit cementiri d'Ornans, amb els petits turons del Jurà al fons. A l'esquerra observem el fèretre transportat per quatre personatges; després, el capellà amb els seus escolanets i sagristans; al centre un grup d'homes solemnes, vestits de diumenge, escolten la cerimònia. A la dreta, com ploraneres clàssiques, observem les dones del poble. Al fons, destaca un crucifix com un element més de la cerimònia. Al mig tenim l'enterrament, un gos i la inquietant fossa encara buida que envaeix l'espai de l'espectador i sembla trencar la igualitària disposició de l'escena.

En l'àmbit de la tradicional iconografia camperola i popular la mort és quelcom permanent, immutable; està sotmesa a una rígida disciplina i a unes normes predeterminades de representació. Aquesta exposició simple dels membres d'una comunitat rural, sense dramatismes, ni alegories religioses, era revolucionària en un temps que la pintura havia d'ensenyar o tan sols distreure. Però, acostumats a donar un sentit simbòlic a totes les representacions religioses, la crítica del seu temps no sabia si optar per una lectura còmica o tràgica, sentimental o patètica, secular o religiosa, real o sarcàstica. Segons Proudhon, el quadre era una lliçó moral sobre la pèrdua de la fe; Champfleury veu una crítica a la burgesia; els sectors oficials la consideren una veritable profanació del sentiment religiós ja que, a diferència d'altres obres funeràries, aquí no hi ha exaltació religiosa, ni cap referència a una ànima immortal, ni un espai celestial que es contraposi a la matèria.

SIGNIFICAT I FUNCIO

Es tracta d'una pintura figurativa que reproduïx un retrat col·lectiu del poble del pintor, en què la mort és el tema central.

El títol complet de l'obra, *Quadre de figures humanes, històric, d'un enterrament a Ornans*, ens indica la manca d'argument i mostra la veritable voluntat de Courbet: elevar a un fet històric un senzill funeral de poble. Aquí l'autor no mostra cap voluntat religiosa o literària, sinó que enllaça amb el sentit ritual de la cultura popular rural. El realisme impregna l'escena amb la veracitat de la representació, del lloc, dels personatges, tots mostrats en la seva realitat, amb un aspecte més aviat lleig i vulgar.

La funcionalitat pel pintor és clarament propagandística. Vol crear un quadre manifest contra les maneres de representació del romanticisme. La seva opció artística pretén representar el poble sense idealismes, amb una clara voluntat objectiva, i dintre d'un context clarament polític. No podem separar el naixement del realisme dels primers efectes de la Revolució Industrial. El món europeu està canviant de manera ràpida i el món dels artistes no pot fugir d'aquesta realitat.

El tema de la mort era un tema recurrent dins la tradició pictòrica. La iconografia cristiana sempre havia tractat la mort amb un sentit espiritual, jeràrquic i religiós, com en *l'Enterrament del senyor d'Orgaz* d'El Greco, o fins i tot amb sentit realista, però cristià, com en *La mort de la Mare de Déu* de Caravaggio. Després, el romanticisme idealitzarà la mort per ressaltar el dramatisme, la tragèdia i el sentit èpic, com en *Mort de Sardanàpal* de Delacroix.

En la pintura de Courbet la mort s'interpreta sense idealismes, sense sentit jeràrquic ni transcendent; el ritual funerari passa a ser un acte social més sense connotacions personals, amb un clar sentit anònim. Mai en la història de la pintura la mort no havia estat tractada d'aquesta manera; aquest fet ens pot ajudar a entendre la reacció furibunda que va generar l'obra en els ambients de París i la seva exclusió del Salon de 1855.

L'enterrament del comte d'Orgaz
del Greco

La mort de la Verge de
Caravaggio

Mort de Sardanàpal de
Delacroix.